Маргарет Мийд

ДА ПОРАСНЕШ В САМОА

Психологическо проучване на примитивната младеж за западната цивилизация

Превод от английски Рая Караламбева

ЕРОВЕ
София, 2016

Margaret Mead
COMING OF AGE IN SAMOA
Copyright © 1928 by Margaret Mead
Published by arrangement with HarperCollins Publishers
© Рая Караламбева, превод, 2016
© Аспарух Петров, художествено оформление, 2016
© Издателство Ерове, 2016
ISBN 978-619-7313-01-7

Съдържание

	Благодарности	*9*
	Думи за едно ново столетие от Мери Катрин Бейтсън	*13*
	Въведение към изданието на „Перениъл Класикс“	*19*
	Предговор от Франц Боас, 1928 г.	*27*
	Предисловие към изданието от 1973 г.	*31*
I	Въведение	*41*
II	Един ден в Самоа	*54*
III	Възпитанието на самоанското дете	*61*
IV	Самоанското домакинство	*80*
V	Момичето и неговата възрастова група	*99*
VI	Момичето в общността	*114*
VII	Формалните сексуални отношения	*126*
VIII	Ролята на танца	*149*
IX	Отношението към личността	*161*
X	Опитът и индивидуалността на средностатистическото момиче	*170*
XI	Момичето в конфликт	*197*
XII	Зрелост и старост	*222*
XIII	Проблемите на нашето възпитание от гледна точка на различията в Самоа	*231*
XIV	Възпитание за избор	*270*

Приложение I
Бележки към главите *285*

Приложение II
Методология на изследването *297*

Приложение III
Самоанската култура такава, каквато е днес *305*

Приложение IV
Умствено увредените и психично болните *321*

Приложение V
Материали, върху които е основан анализът *327*
А. Примерно досие, попълвано за всяко момиче *330*
Б. Таблица I. Представяща менструална история, сексуален опит и пребиваване в домакинството на пастора *331*
В. Таблица II. Семейна структура и анализ на таблицата *332*
Г. Използвани тестове за интелигентност *336*
Д. Контролен лист, използван при изследването на опита на всяко от момичетата *339*

Въведение към изданието на „Перениъл Класикс“

„Да пораснеш в Самоа“ е *малка книга, написана преди* повече от седемдесет години от една двадесет и четири годишна жена за младите момичета от едно далечно място. Тя е останала с нас, като е подхранвала много от големите спорове на нашия век със задълбочени познания и е провокирала множество полемики и дискусии. Когато са публикували „Да пораснеш в Самоа“, майка ми е била момиче от едно ранчо в Колорадо. Прочела я е в колежа през 30-те години. Аз я прочетох в колежа през 60-те години. Сега с това ново издание може да я прочете и моята дъщеря, а може би дори и моята внучка.

За мен е голяма чест да рецензирам тази книга. Подобно на Мийд и аз винаги съм се интересувала от влиянието на културата върху душевното здраве. Аз също обичах да правя проучвания на границата на психологията и антропологията – поле, наричано някога „Култура и личност“. Подобно на Мийд и аз вярвах, че добрите култури създават по-добри хора, и чувствах, че е наша отговорност и удоволствие да работим за

положителна културна промяна. В моите изказвания често съм цитирала красивата фраза на Мийд: „Никога не се съмнявайте, че малка група от мислещи отдадени граждани може да промени света“.

И, разбира се, споделях нейния интерес към младите момичета. В „Да пораснеш в Самоа“ Мийд идентифицира някои от принудите, на които са подложени американските момичета през 20-те години. През 90-те години аз направих почти същото със *Reviving Ophelia*. Мийд критикува натиска върху жените да бъдат девствени до брака, с който те се сблъскват в началото на века. Тя смята, че в Самоа младите жени са свободни да избират партньорите си и да експериментират със своята сексуалност съобразно собствените си желания. По ирония на съдбата в края на века аз разкритикувах натиска за постоянно парадиране със сексуалността си, който младите жени изпитваха. Независимо какво искаха или от какво имаха нужда американските момичета, щом постъпеха в гимназия, бяха притискани да бъдат сексуално активни. Мийд и аз вярвахме в едно и също, че в една идеална култура сексуалните решения трябва да бъдат резултат от съзнателен избор.

Книгата на Мийд с ярките ѝ описания на живота на един остров в южния Пасифик и критиката ѝ върху американската култура на юношите незабавно става бестселър. А след това Мийд се превръща в неотменима публична личност. Франклин Делано Рузвелт веднъж казал за своята съпруга активистка: „Боже, моля те, накарай Елинор да се умори“. Същият коментар може да се направи относно Мийд, която веднъж казва на член на екипа: „Изтощена съм – намерете ми лекция, която да изнеса“. Мийд написва тридесет книги,

над хиляда статии за популярни и специализирани издания и е куратор по етнология в Американския музей по естествена история. В един момент си спечелва прозвището „баба на света“.

С нейните удобни обувки и бастун изглежда, че Мийд е изнасяла лекции навсякъде. Аз пътувам и правя доста изказвания и ако спомена Маргарет Мийд, което правя често, ми казват: „Чувал съм я да говори. Тя дойде в нашия град“. Въпреки това независимо от нейната обществена харизма и културна значимост, но всъщност най-вероятно именно заради тях тя остава асоциран професор в Колумбийския университет, където преподава почти до смъртта си.

Четох Мийд като студентка по културна антропология в Калифорнийския университет, Бъркли. През 60-те всички в колежа четяха Мийд. Начинът ѝ на писане и преподаване предизвика огромен интерес към антропологията. Идеализмът и влечението ѝ към обществената активност отговаряха на собствените ни революционни настроения. Интересът ѝ към значението на промяната беше много навременен в момент, в който Боб Дилън изпълняваше „Времената, те се променят“[2].

Мийд е едно истинско дете на цветята, интересуващо се от мира, справедливостта, сексуалната свобода и приключението. Тя самата работи неуморно за социалната промяна и навсякъде учи, че ние можем и трябва да изградим по-добри култури, които да създадат по-щастливи, не толкова враждебни и по-устойчиви емоционално хора. Нейната дефиниция за иде-

[2] Част от едноименния албум от 1964 г. Песента The Times They Are a-Changin' е написана от Боб Дилън с намерението да се превърне в химн на промяната. – Б. ред.

ална култура е култура, която е намерила място за всеки човешки талант. Никой не е формулирал по-добра дефиниция за идеална култура.

Когато за първи път прочетох „Да пораснеш в Самоа“, бях поразена от вниманието на Мийд към живота на момичетата и жените и от интереса ѝ към ежедневната рутина на семействата. Тя проявяваше любопитство към разговорите и игрите на момичетата и се интересуваше от това как възприемат живота си. По това време аз определено не бях феминистка. Никога не се бях замисляла истински за проблемите на жените. Но като прочетох книгата ѝ, посветена на момичетата от Тау, бях запленена и горда, че някой вярва, че момичетата са толкова интересни и важни.

От прочитането на „Да пораснеш в Самоа“ достигнах до няколко идеи, които и днес все още намирам за силни: че джендър различията не са непроменими, че сексуалността е културно оформена, че не е необходимо юношеската възраст да е стресираща и че животът на младите момичета е достоен за внимание и уважение. Препрочитайки тази книга през 2000 г., седемдесет и две години, след като Мийд я е написала, и тридесет и пет години, след като я прочетох за пръв път, нещата, които правят най-силно впечатление, са проницателните наблюдения на Мийд, дълбокото ѝ уважение към островитяните и страстта към работата ѝ. И, разбира се, аз все още съм впечатлена от нейното внимание към момичетата.

Мийд е горда от това, че стилът ѝ никога не е бил сух и академичен. В предговора, който тя пише през 1961 г., четем: „Аз мога уверено да заявя, че това беше първата антропологическа теренна работа, която

беше написана без академичните прийоми, предназначени да смутят читателя неспециалист и да объркат колегите на автора“. Тя пише за обикновените читатели, на които книгата би могла да бъде полезна, изразява се просто и впечатляващо с ненаучен език. Всъщност читателят, който Мийд си представя, когато пише, е нейната баба, интелигентна учителка. Тя се опитва да направи писането си полезно за нея.

Мийд обича категоричните мнения. Относно самоанците тя не е нито снизходителна, нито етноцентрична. Една снимка, на която се е хванала за ръце със своя приятелка в Самоа, боса, с рошава коса и с открито и щастливо лице, показва колко топло е било чувството ѝ към нейните „субекти на изследване“.

Проучването на Мийд в Самоа се опира на няколко дисциплини. Тя има известен опит по психология и обръща внимание на динамиката на семейната среда. Биологията, която може да се проследи във външния вид, вродената интелигентност и характерът играят важна роля в нейните концепции за развитието. Но Мийд също така защитава променливия характер на човешкото развитие. Културата има огромно влияние в живота на самоанските момичета и Мийд е най-заинтригувана от това, което нарича „взаимодействието между таланта и културния стил“.

„Да пораснеш в Самоа“ оказва влияние в дебата „емпиризъм срещу биогенетизъм“[3], който се завихря в началото на XX век, а продължава и днес. Той има много съвременни проявления, като по-скорошните дебати относно джендъра и ролята на биологията върху ду-

[3] Дебатът се отнася за ролята на възпитанието и съответно формирането на характера и личността на базата или на биологични и наследени качества или на личния опит на индивида.

шевното здраве. Днес биологичните детерминисти са силни и стават все по-силни. Но вятърът отново може да смени посоката си. Ако Мийд беше жива, тя щеше с удоволствие да бъде в центъра на настоящите дебати. Тя имаше богат и вещ поглед върху многото фактори, които оформят хората, и ние, социалните активисти, бихме могли да използваме и днес нейните интелигентни, съчувствени аргументи.

Гледната точка на Мийд в „Да пораснеш в Самоа“ спрямо разрушителните ефекти на изолацията и напрежението в нуклеарните семейства повлиява на първото ни поколение семейни терапевти. Ранните защитници на сексуалната свобода като Хейвлок Елис и Бъртранд Ръсел обожаваха тази книга. Идеите на Мийд за сексуалните експерименти придобиха широка популярност по време на сексуалната революция на 60-те години. Нейните идеи за юношеството са проникнали в нашата култура. Написани са хиляди книги и статии, които хвалят и нападат тази книга. Мийд е била любимката и проклятието на феминистките, знаменосецът на привържениците на социалното инженерство и страстен защитник на коренните жители, макар и самите те понякога да са твърде критични към нейната работа.

Защо да четем Мийд днес? Самоа, за която пише тя, вече не съществува. Дори Мийд, експертът по социална промяна, не можеше да предвиди бързината, с която някои светове ще изчезнат през нашето последно столетие. Но тя не отива в Самоа просто да проучи самоанците. Тя по-скоро иска да разбере цялата човешка раса. Тя използва работата си в Самоа, за да изследва големите въпроси: Как културата оформя индивидите? Каква е ролята на биологията в човешкото поведение? Няма по-вълнуващи въпроси.

В епохата, в която дисциплините се специализират, Мийд ги обединява, прави връзки между различни полета. Тя е дръзка, с отворено сърце и навременна. Иска нейното писане да промени света. Идеите ѝ имат връзка и отзвук с днешните проблеми. Анализът на трудностите при юношите е необичайно съвременен. Мийд вярва главно, че проблемите за американските младежи са твърде голямото разнообразие, твърде големият натиск и твърде малкият достъп до явленията на истинския свят като раждането и смъртта. Тя вярва, че децата трябва да се учат как, а не какво да мислят, както и колко е важно да се вземат съзнателни решения. Нейните заключения, че не е необходимо юношеството да бъде период на стрес и напрежение и че децата могат да растат по-свободно и лесно, отколкото го правим в Америка, все още се обсъждат в началото на новото столетие.

Опитните учени, ползващи се с дистанцията на десетилетията, могат да критикуват труда на Мийд. В крайна сметка тя беше енергичен антрополог, който отплава за Самоа по времето на президента Хардинг. Но въпросите, които тя изследва и които вдъхновиха други да направят същото, са най-точните, с които разполагаме. Нейното разбиране за добро общество, което да е толерантно, справедливо, жизнерадостно, с индивидуална свобода и като цяло доволно, ни се явява като едно съвършено виждане. Вярата ѝ, че бихме могли да променим човешката природа, колкото и да ни е трудно да продължим след размирния ни двадесети век, все още мотивира много от нас да се стараем.

По своето значение „Да пораснеш в Самоа“ стои редом с картините на Джорджия О’Кийф, политическия активизъм на Елинор Рузвелт, поезията на Мери Оли-

вър, мемориала на виетнамската война от Мая Ин Лин и „Дневникът на Ане Франк“. Тази малка книжка, написана за момичета в юношеска възраст, запечата момент от едно определено място и време и стана едно от най-важните ни културни произведения. През двадесетото столетие Америка не можеше да има по-добра баба.

д-р Мери Пифер

ДА ПОРАСНЕШ
В САМОА

II

Един ден в Самоа

Денят започва на разсъмване, а ако луната се е появила преди дневната светлина, виковете на младите мъже могат да се чуят преди зората откъм хълма. Неспокойни в нощта, населена с духове, те си подвикват оживено един на друг, забързани да свършат работата си. Щом започне да се развиделява, меките кафяви покриви и стройните палмови дървета се открояват на фона на безцветното, сияйно море, любовници се промъкват към дома си след среща под палмовите дървета или в сянката на прибраните край брега канута, за да може всеки спящ да посрещне дневната светлина на отреденото му място. Петли кукуригат нехайно, а от хлебните дървета пискливи птици надават крясъци. Упоритият рев на рифа е приглушен на фона на звуците от събуждащото се село. Бебета проплакват, няколко кратки вопли преди сънените им майки да им дадат да сучат. Неспокойни малки деца се изтърколват из завивките и се отправят сънливо към плажа, за да освежат лицата си в морето. Момчета, настроили се за ранен сутрешен риболов, започват да

събират такъмите си и отиват да събудят своите по-мудни приятели. Запалват се огньове тук и там и белият дим е едва видим на фона на бледата зора. Цялото селище, завито в чаршафи и разчорлено, се размърдва, потърква си очите и се запътва, препъвайки се, към плажа. „Талофа!“ „Талофа!“ „Днес ли ще започне пътуването?“ „За лов на бонито[7] ли отива Ваша светлост?“ Момичета се спират, за да се посмеят на някой млад нехранимайко, който се е спасил от преследването на гневен баща през нощта, и се осмеляват да подхвърлят, че дъщерята вероятно знае повече за неговото присъствие, отколкото казва. Момчето, подиграно от друго, победило го в борбата за вниманието на неговата любима, се боричка със своя съперник, а кракът му се хлъзга по мокрия пясък. От другия край на селото долита протяжен, пронизителен писък. Вестоносец току-що е съобщил за смъртта на роднина в друго село. Полуоблечени небързащи жени с бебета, които лежат върху гърдите им или са яхнали хълбоците им, спират разказа за това как Лоса възмутено е напуснала бащината къща, за да потърси повече добрина в дома на чичо си, и се чудят кой ли е починалият. Бедни роднини шепнат молби на богати роднини, мъже правят планове заедно да заложат капан за риба, жена измолва малко жълто багрило от своя роднина и през селото се понася ритмичното барабанене, което привиква младите мъже да се съберат. Те се стичат от всички части на селото, с пръчки за садене в ръце, готови да се отправят навътре в сушата към плантацията. По-старите мъже се отдават на по-самотните си занимания и всяко домакинство, събрало

[7] Тихоокеански паламуд. – Б. пр.

се отново под островърхия домашен покрив, се заема със сутрешна рутина. Малки деца, твърде гладни да дочакат късната закуска, измолват парчета студено таро[8], които дъвчат лакомо. Жени отнасят купчини пране до морето или на извора в далечния край на селото или навлизат навътре в сушата за материали за плетене. По-големите момичета отиват да ловят риба на рифа или може би се заемат с плетенето на нов комплект щори.

В къщите, в които чакълестият под е заметен с твърда метла с дълга дръжка, жените в напреднала бременност и кърмачките седят и клюкарстват. Настрана възрастните мъже неспирно усукват палмови влакна върху голите си бедра и мълвят стари приказки под носа си. Строителите започват изграждането на нова къща, докато собственикът ѝ се суети наоколо, опитвайки се да поддържа доброто им настроение. Семействата, които ще готвят днес, са доста заети; тарото, сладките картофи и бананите вече са доставени от вътрешността на острова; децата търчат напред-назад и носят морска вода или листа за пълнене на прасето. Колкото повече се издига слънцето в небето, толкова повече се сгъстяват сенките под сламените покриви, пясъкът пари при допир, цветовете на хибискуса вехнат по плетовете и малките деца подканят още по-малките от тях да се скрият от слънцето. В селото се завръщат предприелите кратки обиколки: жените с връзки пурпурни медузи или кошници, пълни с ракообразни, а мъжете с кокосови орехи в кошници на прътове, които носят на рамо.

---

8 Таро е общото название на няколко растения от семейство Araceae, които се ползват като зеленчуци, и по-специално техните корени, листа и дръжки. – Б. пр.

Ако е ден за готвене, жените и децата ядат закуската си, тъкмо извадена от пещта, а в пладнешката жега младите мъже се трудят чевръсто над обедното угощение за по-възрастните от тях.

Пладне е. Пясъкът пари крачетата на малките деца, които изоставят топките си от палмови листа и въртележките от цветове на плумерия[9] да съхнат на слънцето, докато самите те се промъкват към сенките на къщите. Жените, които трябва да пътуват извън селото, носят големи бананови листа за сенници или връзват мокри платове около главите си. Всички, които са останали в селището, спускат щорите, за да се предпазят от косите слънчеви лъчи, увиват главите си в чаршафи и заспиват. Само няколко дръзки деца може да се измъкнат, за да поплуват в сянката на висока скала, някоя работлива жена може да продължи с плетенето или малка група жени напрегнато да се надвеси над родилка. Селото е ослепено от слънцето и притихнало; всеки звук изглежда необичайно силен и неуместен. Думите трябва бавно да си пробиват път през плътната жега. А после слънцето постепенно се спуска над морето.

За втори път спящите се раздвижват, събудени навярно от рева на „лодка“, проехтяващ из селото. Рибарите изтеглят на брега своите канута, уморени и изтощени от жегата въпреки субстанцията на главите им, с която са се опитали да ги разхладят и да почервенят косите си. Пъстрите риби се нареждат на пода или се натрупват на купчини пред къщите, докато жените не ги полеят с вода, за да развалят табуто.

---

[9] Растението Plumeria вирее в тропиците и субтропиците. От неговите цветове се правят и традиционните за Полинезия гердани от цветя. – Б. пр.

Младите рибари неохотно отделят „рибата табу“, която трябва да се занесе на вожда, или пък гордо пълнят малките кошници от палмови листа с дарове от риба, за да ги отнесат на своите любими. Мъже се прибират от гората мръсни и с тежък товар, оповестявайки с викове своето пристигане, а онези, които са останали у дома, ги посрещат с мелодични възходящи гласове. Събират се в къщата за гости за вечерното пиене на кава[10]. Лекото пляскане с ръце, високата интонация на говорителя на вожда[11], който сервира кавата, отекват през селото. Момичета събират цветя, за да ги изплетат в гердани; деца с подновена енергия след съня и без конкретни задължения играят в кръг в шарената сянка на късния следобед. Най-сетне слънцето залязва в пламък, който се разстила от планините назад до хоризонта на морето, последният къпещ се се задава от плажа, децата се прибират мудно към дома, малки тъмни фигурки, изрязани на фона на небето; в къщите се запалват светлини и всяко домакинство се събира за вечеря. Ухажорът смирено предлага своя дар, приканват децата да оставят шумните си игри, може би има почетен гост, комуто ще се сервира най-напред след тихия, примитивен напев на хрис-

---

[10] Кава е напитка от корените на западнотихоокеанското растение кава или кава-кава (Piper methysticum), което има успокоителни и психоактивни свойства. Кава церемонията е от особена важност както за самоанската, така и за други полинезийски култури. В нея има сложен етикет с множество действащи лица. – Б. пр.

[11] В самоанската култура главата на домакинството се нарича матаи, което е същевременно име и титла. Като титла има две разновидности – вожд, в зависимост от специфичния ранг и говорител на вожда. Вторият изразява желанията на вожда пред хората, говори от името на семейството, селото или властта по време на важни събития. Той записва семейните истории, генеалогии и събития. Незаменим е и при обществените церемонии. – Б. пр.

тиянска песен и кратката и плавна вечерна молитва. Пред една къща на края на селото баща оповестява раждането на сина си. В едни семейства липсва някой, в други – малки бегълци са намерили убежище! В селото отново настава тишина, докато най-напред главата на домакинството, след него жените и децата, а накрая всичките търпеливи момчета ядат своята вечеря.

След вечеря старците и малките деца са сложени да спят. Ако младите имат гости, предната част на къщата е отстъпена на тях. Защото денят е времето за съвещанията на старите хора и труда на младежта, а нощта е за по-леките неща. Двама родственици или вожд и неговият съветник седят и обсъждат събитията от деня или правят планове за сутринта. Отвън глашатай обикаля селото и съобщава, че общата яма за плодове от хлебно дърво ще бъде отворена на сутринта или че селото ще направи голям капан за риба. Ако има луна, из селото скитат млади мъже на групи, жени по две и по три, а тълпи от деца ловят сухоземни раци или се гонят между хлебните дървета. Половината село може да излезе на риболов, огряно от факли, и тогава извитият риф ще засияе от трептящите светлинки и ще заехти с възгласи на тържество или разочарование, задявки или сподавени викове на възмутена скромност. Или пък група младежи може да танцува за удоволствие на някоя гостуваща девойка. Мнозина от тези, които са се оттеглили да спят, привлечени от веселата музика, ще увият чаршафите си около себе си и ще станат да потърсят танците. Призрачно множество, облечено в бяло, ще се събере в кръг около ярко осветената къща, кръг, от който от време на време неколцина ще се откъсват и ще се

изгубват между дърветата. Понякога сънят се възцарява в селото дълго след полунощ; тогава най-сетне остават единствено мекото боботене на рифа и шепотът на влюбените и селото си почива до изгрев слънце.